ZAMONAVIY QISSALARDA YETIM BOLA OBRAZI

Ma’rufjonova Mushtariy
Shokirova Muxlisa
O‘zbekiston milliy pedagogika universiteti talabalari.

https://doi.org/10.5281/zenodo.24029148

Annotatsiya. *Maqolada zamonaviy o‘zbek qissachiligida yetim bola obrazining badiiy talqini, uning ruhiy kechinmalari va ijtimoiy muhit bilan munosabati tahlil qilinadi. Tohir Malikning “Charxpalak” va “Alvido, bolalik!” qissalariga bag‘ishlangan tadqiqotlar, shuningdek, Xudoyberdi To‘xtaboyevning “Besh bolali yigitcha” asari haqidagi ilmiy manbalar asosida yetimlikning biologik va ijtimoiy-ruhiy ko‘rinishlari yoritiladi. Yetim bola obrazi faqat achinish uyg‘otuvchi qahramon emas, balki hayot sinovlari ta’sirida shakllanadigan, mehr va tayanch izlaydigan murakkab badiiy xarakter sifatida talqin etiladi.*

Kalit so‘zlar: *zamonaviy o‘zbek qissachiligi, yetim bola obrazi, yetimlik motivi, ruhiy yetimlik, bola ruhiyati, ijtimoiy muhit, badiiy xarakter, psixologizm.*

Аннотация. *В статье анализируется художественная интерпретация образа ребёнка-сироты в современной узбекской повести, его психологические переживания и отношения с социальной средой. На основе исследований повестей Тахира Малика «Чархпалак» и «Алвидо, болалик!», а также научных материалов о произведении Худойберди Тухтабаева «Беш болали йигитча» рассматриваются биологическое и социально-психологическое измерения сиротства. Ребёнок-сирота трактуется не только как персонаж, вызывающий сострадание, но и как сложный художественный характер, формирующийся под влиянием жизненных испытаний и нуждающийся в поддержке и душевном тепле.*

Ключевые слова: *современная узбекская повесть, образ ребёнка-сироты, мотив сиротства, психологическое сиротство, детская психология, социальная среда, художественный характер, психологизм.*

Abstract. *This article examines the literary representation of orphaned children in contemporary Uzbek novellas, focusing on their emotional experiences and relationships with their social environment. Drawing on studies of Tohir Malik’s “Charxpalak” and “Alvido, bolalik!” and scholarly work on Khudoiberdi Tokhtaboyev’s “Besh bolali yigitcha,” it considers both parental loss and social or emotional orphanhood. The orphaned child is interpreted not merely as a figure intended to evoke sympathy, but as a complex literary character shaped by life’s difficulties and in need of care, belonging, and emotional support.*

Keywords: *contemporary Uzbek novella, orphaned child, motif of orphanhood, social orphanhood, child psychology, social environment, literary character, psychologism.*

Asosiy matn

Badiiy adabiyotda bola obrazi jamiyatning ma’naviy qiyofasi, oilaviy munosabatlar va insoniy qadriyatlarni yoritishda muhim vosita hisoblanadi. Ayniqsa, yetim bola taqdiri orqali mehr-oqibat, mas’uliyat, ijtimoiy tengsizlik va insoniy befarqlik kabi masalalar badiiy ifodasini topadi. Qissa janri qahramon hayotidagi muhim voqealarni ixcham shaklda tasvirlash bilan birga, uning ruhiy olami va xarakteridagi o‘zgarishlarni chuqur ochish imkonini beradi.

Yetimlik tushunchasini faqat ota-onadan ayrilish bilan cheklab bo‘lmaydi. Badiiy asarlarda ota-onasi hayot bo‘lsa-da, mehr, e’tibor va ma’naviy tayanchdan mahrum qolgan bolalar ham ruhiy yetimlik holatida tasvirlanishi mumkin. Shuning uchun yetim bola obrazini tahlil qilishda qahramonning oilaviy holati bilan bir qatorda, unga ko‘rsatilayotgan g‘amxo‘rlik, ijtimoiy muhit, tarbiya va o‘zini xavfsiz his etish imkoniyatlari ham e’tiborga olinishi lozim.

Tohir Malikning “Charxpalak” qissasiga bag‘ishlangan tadqiqotda yetimlikning turli ko‘rinishlari, oilaviy munosabatlarning buzilishi va ota-onalar o‘rtasidagi ziddiyatlarning farzandlar ruhiyatiga ta’siri yoritilgan. Ushbu talqin yetimlikni faqat huquqiy yoki biologik holat emas, balki bolaning mehr va barqaror oilaviy muhitdan mahrum bo‘lishi bilan bog‘liq murakkab ijtimoiy-psixologik muammo sifatida ko‘rishga imkon beradi. Bunday yondashuvda bola taqdiri kattalarning qarorlari va mas’uliyati bilan uzviy bog‘liq holda talqin qilinadi.

Matluba Norbaboyevaning “Alvido, bolalik!” qissasidagi yetim bola obraziga bag‘ishlangan maqolasida ijtimoiy yetimlik, bolalarning moddiy va ma’naviy ko‘makka ehtiyoji hamda badiiy obraz orqali jamiyatdagi muammolarni ko‘rsatish masalalari ko‘rib chiqilgan.

Ushbu tadqiqot yetim bola obrazining poetik talqinini o‘rganishda muhim ilmiy manbadir.

Undan kelib chiqadigan asosiy metodologik xulosa shuki, qahramonning taqdiri faqat achinish uyg‘otuvchi voqealar yig‘indisi sifatida emas, balki muhit, munosabatlar va insoniy mas’uliyatning badiiy tadqiqi sifatida o‘rganilishi kerak.

Xudoyberdi To‘xtaboyevning “Besh bolali yigitcha” asari haqidagi ilmiy maqolalarda Orifjon obrazi va uning ruhiy kechinmalari yetim bola mavzusi bilan bog‘liq holda tahlil qilinadi.

Qahramonning hayot sinovlariga munosabati, ichki kechinmalari va kelajakka intilishi bola obrazining murakkabligini ko‘rsatishga xizmat qiladi. Bu kabi asarlarda qahramonning faolligi va qiyinchiliklar qarshisidagi munosabati muhim badiiy xususiyat hisoblanadi: bola faqat voqealar ta’sirini qabul qiluvchi emas, balki o‘z yo‘lini topishga intiluvchi shaxs sifatida namoyon bo‘ladi.

Yetim bola obrazining ruhiy-psixologik talqinida muallifning tasvir vositalari alohida ahamiyatga ega. Dialog, ichki kechinma, xotira, badiiy detal va boshqa personajlarning munosabati qahramonning ichki dunyosini ochadi. Bolaning sukuti, ishonchsizligi yoki mehr izlashini birgina xususiyat bilan izohlash to‘g‘ri emas; bunday belgilar voqealar rivoji va qahramon boshidan kechirgan holatlar bilan birgalikda sharhlanishi zarur. Psixologik tahlil orqali uning qo‘rquvlari bilan bir qatorda umidi, topqirligi, sabr-toqati va o‘z kelajagini qurishga bo‘lgan intilishi ham yoritiladi.

Yetimlik motivining ijtimoiy mazmuni ham kengdir. Badiiy matnda bola taqdiri kattalarning loqaydligi, oilaviy nizolar, iqtisodiy qiyinchiliklar yoki jamiyatdagi befarqlik oqibatlarini ko‘rsatishi mumkin. Biroq barcha qahramonlarni bir xil talqin qilish mumkin emas: har bir asarda yetimlikning sababi, bolaning xarakteri va voqealar yechimi o‘ziga xosdir. Shu bois ilmiy tahlilda turli asarlardagi obrazlarni qiyoslash bilan birga, har bir qahramonning individual xususiyatlarini saqlab qolish muhim.

Mavzuni tadqiq etishda ikki yo‘nalish samarali hisoblanadi: birinchisi, yetimlikning biologik va ijtimoiy-ruhiy ko‘rinishlarini farqlash; ikkinchisi, qahramon ruhiyatining badiiy vositalar orqali ochilishini aniqlash. Shuningdek, asar kompozitsiyasida yetim bola obrazining o‘rni, uning boshqa personajlar bilan munosabati va voqealar davomida xarakterida yuz beradigan

o‘zgarishlar ham tahlil qilinishi lozim. Bu yondashuv mavzuni umumiy axloqiy mulohazadan matnga tayangan adabiyotshunoslik tadqiqotiga aylantiradi.

Xulosa qilib aytganda, zamonaviy o‘zbek qissalarida yetim bola obrazi insonparvarlik, oilaviy mas’uliyat va ijtimoiy g‘amxo‘rlik masalalarini yorituvchi muhim badiiy hodisadir. “Charxpalak”, “Alvido, bolalik!” va “Besh bolali yigitcha” kabi asarlar doirasidagi tadqiqotlar yetimlikning turli ko‘rinishlarini, bolaning ruhiy olami va ijtimoiy muhit ta’sirini o‘rganish imkonini beradi. Yetim bola obrazini chuqur anglash uchun uni faqat achinish timsoli sifatida emas, balki o‘ziga xos ruhiy dunyosi, orzu-intilishlari va hayotiy faolligiga ega badiiy shaxs sifatida tahlil qilish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Norbaboyeva, M. “Alvido, bolalik!” qissasida “Yetim bola” obrazining poetik talqini // Jamiyat va innovatsiyalar. — 2022. — 2-jild, 12/S-son. — B. 247–252. DOI: 10.47689/2181-1415-vol2-iss12/S-pp247-252.
2. Eshmatova, M., Rasulova, S. Tohir Malikning “Charxpalak” qissasida yetimlik fojeasi // NRJ. — 2026. — 3-jild, 6-son.
3. Qodirjonova, I. B. Bolalar adabiyotida Xudoyberdi To‘xtaboyevning “Besh bolali yigitcha” asarida bosh qahramon badiiy obrazining talqini va personaj ichki kechinmalarining bolalarga xos tasviri. — 2022.
4. Umurzakov, R. Avtobiografik qissalarda bola obrazi // FarDU ilmiy xabarlari. — 2024. — 30-jild, 3-son.
5. Quronov, D. Adabiyotshunoslikka kirish. — Toshkent.